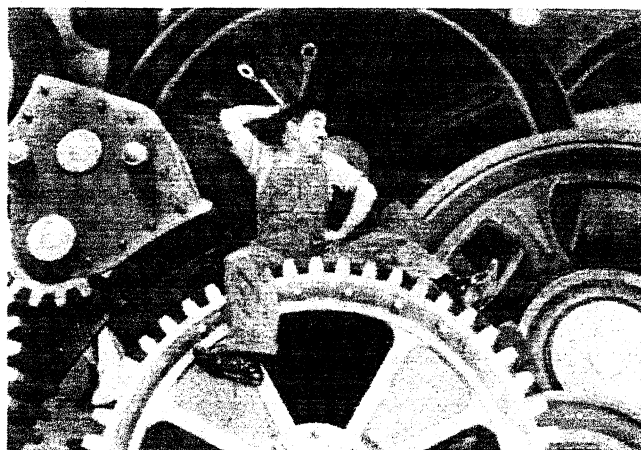

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΙΔΡΥΜΑ
ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ

«ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ» ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ
ΚΟΣΜΑ ΨΥΧΟΠΑΙΔΗ

4-5 Απριλίου 2005

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Παναγιώτης Νούτσος, Προσφώνηση	9
Φωτεινή Βάκη, <i>Η γνώση ως εμπόρευμα: κριτική της άυλης εργασίας</i>	13
Κωνσταντίνος Σιάκαρης, <i>Κοινωνία της γνώσης και ανωτατοποίηση της αμάθειας</i>	25
Ελένη Σιάνου-Κύργιου, <i>«Κοινωνία της γνώσης» και διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Αναβάθμιση δεξιοτήτων ή υποβάθμιση πτυχίων;</i>	35
Γιώργος Μαυρογιώργος, <i>Το «Δικτυωμένο Σχολείο» στην «Κοινωνία της Γνώσης»</i>	51
Μαρία Πουρνάρη, <i>Οι Επιστημονικές Προϋποθέσεις της Κοινωνιολογίας της Γνώσης</i>	71
Γκόλφω Μαγγίνη, <i>Η διαμάχη κοινωνικών επιστημών και επιστημών του πνεύματος: ο Habermas ενόπιον των Γερμανών «μανδαρίνων»</i>	81
Παναγιώτης Νούτσος, <i>«Κοινωνία της γνώσης»: ονομάτων και πραγμάτων επίσκεψις</i>	111
Παναγιώτης Νούτσος, <i>Συμπεράσματα</i>	117
Οι εκδόσεις του Τομέα Φιλοσοφίας	119

ΕΛΕΝΗ ΣΙΑΝΟΥ-ΚΥΡΓΙΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ Η ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΠΤΥΧΙΩΝ;

Εισαγωγή

Η μελέτη αυτή επικεντρώνεται στην πολιτική για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση που βασίζεται στην υπόθεση ότι σχετίζεται με την ανάπτυξη της 'κοινωνίας της γνώσης', η οποία αυξάνει τις ανάγκες για εργατικό δυναμικό με αναβαθμισμένες δεξιότητες. Στόχος της μελέτης είναι να διερευνήσει, αν και σε ποιο βαθμό ισχύει η υπόθεση αυτή. Εξετάζει, για το λόγο αυτό, τις συνέπειες που έχει η διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων του μελλοντικού εργατικού δυναμικού. Εξετάζει, επίσης, τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας, σε σχέση με τις δυνατότητες που έχουν οι πτυχιούχοι της Ανώτατης Εκπαίδευσης να αξιοποιήσουν τις δεξιότητές τους. Η προσέγγιση των ζητημάτων αυτών βασίζεται στην επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και τα δεδομένα για τις συνέπειες που έχουν η αύξηση των εισακτέων και η επέκταση της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων και τη μετάβαση των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας. Από τη συνεκτίμηση των ευρημάτων προκύπτουν ενδείξεις ότι δεν ισχύει η υπόθεση, η οποία συνδέει τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση με την ανάπτυξη της 'κοινωνίας της γνώσης'. Η αύξηση των εισακτέων πολλαπλασιάζει τις ευκαιρίες πρόσβασης, αλλά δε μειώνει το χάσμα των δεξιοτήτων, το οποίο οφείλεται στις κοινωνικές ανισότητες και στις επιλεκτικές λειτουργίες της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Καθιστά πιο δύσκολη την ένταξη των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας, στην οποία δεν υπάρχει έλλειψη αλλά υπερπροσφορά, και συμβάλλει στη μείωση του κόστους εργασίας.

Ανώτατη Εκπαίδευση και 'κοινωνία της γνώσης'

Η διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι, από τη δεκαετία του 1980, προτεραιότητα της πολιτικής για τη μεταρρύθμιση της μεταϋποχρεω-

τικής εκπαίδευσης στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη. Στην Ελλάδα η πολιτική αυτή υιοθετείται με σχετική καθυστέρηση, μετά τη μεταρρύθμιση του 1997 που εντάσσεται στο πλαίσιο των προσπαθειών από τις κυβερνήσεις αυτής της περιόδου για να προωθήσουν τον 'εκσυγχρονισμό' του ελληνικού συστήματος.

Η ρητορική, με βάση την οποία γίνεται η επίσημη αιτιολόγηση της πολιτικής για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση σε όλες τις χώρες εμπεριέχει ορισμένα κοινά και στερεότυπα επιχειρήματα (Wolf, 2002). Τα επιχειρήματα αυτά ταυτίζονται με την επικρατούσα τεχνοκρατική θεώρηση για την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, στην οποία ανιχνεύονται οι απόψεις που βασίστηκε το αμερικανικό μοντέλο επέκτασης της Ανώτατης Εκπαίδευσης (Ράσης, 2004). Ανιχνεύονται, επίσης, οι απόψεις που διατυπώνονται από τη δεκαετία του 1970 για τη σημασία της γνώσης στην ατομική πρόοδο και την ευημερία των κρατών και την αλλαγή της φύσης του καπιταλισμού (Drucker, 1996).

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, η διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι προϋπόθεση για την ανάδυση της 'κοινωνίας της γνώσης' που σηματοδοτεί τη μετάβαση σε μια νέα ιστορική φάση. Τα κύρια μέσα παραγωγής δεν είναι πλέον το υλικό κεφάλαιο και οι φυσικοί πόροι, αλλά η παραγωγή και η εκμετάλλευση της γνώσης. Η ανάπτυξη και η ευημερία των κρατών δεν εξαρτώνται από τη μαζική παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων, την οποία έχουν αναλάβει οι λεγόμενες 'ασιατικές τίγρεις'. Εξαρτώνται από τις τεχνολογικές καινοτομίες και την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών υψηλής εμπορεύσιμης αξίας για εξειδικευμένες αγορές που είναι εφαρμογές της γνώσης. Αυξάνονται οι απασχολήσεις που έχουν σχέση με τη γνώση και, συνεπώς, οι ανάγκες για εργατικό δυναμικό με αναβαθμισμένες δεξιότητες, ικανό να αξιοποιήσει τις πληροφορίες και να καινοτομήσει και ευέλικτο για να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας. Πολλαπλασιάζονται, ακόμη, οι θέσεις για τεχνικά, επιστημονικά και επαγγελματικά στελέχη με σύνθετες 'μεταβιβάσιμες ικανότητες και δεξιότητες' για να ανταποκριθούν στους αναπτυξιακούς στόχους των κρατών και τις ανάγκες των πολυεθνικών εταιριών που ανασυγκροτούν τις οργανωτικές δομές τους για να αντιμετωπίσουν τον παγκόσμιο ανταγωνισμό.

Η θεώρηση αυτή έχει υπόβαθρο τη θεωρία του λειτουργισμού, σύμφωνα με την οποία η διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση ενισχύει την ισοσύτητα των ευκαιριών, γιατί παρέχει τη δυνατότητα σε αυτούς που έχουν τις ικανότητες να αποκτήσουν τις αναβαθμισμένες δεξιότητες. Οι ανισότητες στην Ανώτατη Εκπαίδευση οφείλονται στις ατομικές διαφορές και τα προσωπικά επιτεύγματα. Το αυτό συμβαίνει και στην αγορά εργασίας, αφού η πρόσληψη γίνεται με κριτήρια τα τυπικά και τα άτυπα προσόντα και την αποδοτικότητα. Οι πτυχιούχοι της Ανώτατης Εκπαίδευσης, ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη, τη φυλή και το

φύλο, έχουν τη δυνατότητα να ακολουθήσουν προνομιούχες επαγγελματικές σταδιοδρομίες, τις οποίες μονοπωλούσε στο παρελθόν μια μικρή ελίτ. Συμβάλλει, παράλληλα, στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών, γιατί τους παρέχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν τα talέντα από όλες τις κοινωνικές τάξεις, ώστε να επιταχύνουν τους ρυθμούς ανάπτυξης για να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό που συνεπάγεται η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας.

Θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια να εξετάσουμε σε ποιο βαθμό ισχύει η θεώρηση αυτή, αξιοποιώντας τα πορίσματα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας και τα δεδομένα που προέκυψαν από τη διερεύνηση των συνεπειών που έχει η διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση, σε σχέση με την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του μελλοντικού εργατικού δυναμικού και την ένταξη των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας. Τα ερωτήματα, πιο συγκεκριμένα, στα οποία επιχειρούμε να απαντήσουμε είναι: Σε ποιο βαθμό ισχύουν οι υποθέσεις της ρητορικής που συνδέουν τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση με την ανάδυση της 'κοινωνίας της γνώσης'; Ποιες συνέπειες έχει η πολιτική για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων του μελλοντικού εργατικού δυναμικού; Σε ποιο βαθμό αυξάνονται οι ανάγκες στην αγορά εργασίας για εργατικό δυναμικό με αναβαθμισμένες δεξιότητες και οι πτυχιούχοι της Ανώτατης Εκπαίδευσης έχουν τη δυνατότητα να τις αξιοποιήσουν;

‘Κοινωνία της γνώσης’ και Ανώτατη Εκπαίδευση

Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας διαπιστώνουμε ότι η επίσημη θεώρηση, η οποία συνδέει τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση με την 'κοινωνία της γνώσης', αμφισβητείται από την πλειονότητα των θεωρητικών και των εμπειρικών αναλύσεων. Πιο συγκεκριμένα, αναγνωρίζεται σε αυτές ότι συμβαίνουν σημαντικές αλλαγές στην αγορά εργασίας, οι οποίες σχετίζονται με τις τεχνολογικές εξελίξεις στους τομείς των επικοινωνιών και των πληροφοριών και την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από τη μαζική παραγωγή υλικών αγαθών σε δραστηριότητες που αποσκοπούν στην παραγωγή και την εκμετάλλευση της γνώσης και της πληροφορίας. Μεγαλώνει η εμπιστοσύνη στην παραγωγή που βασίζεται στα επιστημονικά δεδομένα και τις τεχνολογικές καινοτομίες που αποτελούν την κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη των κρατών και την ανταγωνιστικότητα των εταιρειών (Castells, 1996).

Υποστηρίζεται, ωστόσο, συχνά ότι δεν υπάρχουν ή ότι είναι ανεπαρκείς οι αποδείξεις που να τεκμηριώνουν την άποψη ότι βαίνουμε προς μια 'κοινωνία της γνώσης', στην οποία αυξάνονται οι ανάγκες για εργατικό δυναμικό με υψηλού επιπέδου δεξιότητες (Thompson & Warhurst, 1998). Στο πλαίσιο αυτής της προ-

βληματικής, επισημαίνεται ότι, παρά τη συχνή, έως και καταχρηστική χρήση του όρου 'κοινωνία της γνώσης', δεν έχει αποσαφηνισθεί το εννοιολογικό περιεχόμενο του (Σταμάτης, 2005). Δεν μπορεί, συνεπώς, να διευκρινιστεί ποια γνώση και ποιες δεξιότητες χρειάζεται να διαθέτει το εργατικό δυναμικό, προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες που αυτή συνεπάγεται. Συνήθως, έτσι όπως περιγράφεται η 'κοινωνία της γνώσης', ορίζεται ως μια κοινωνία που καλλιεργεί συστηματικά και ανανεώνει τις δεξιότητες των μελών της, ώστε να κερδίσουν μια ανταγωνιστική θέση στις διαρκώς εξελισσόμενες παγκόσμιες αγορές (Ainley, 1994). Και αυτός ο συμβατικός ορισμός όμως αμφισβητείται, με το επιχείρημα ότι η αξιοποίηση της γνώσης δεν είναι ένα σύγχρονο, αλλά ένα φαινόμενο με μακρά ιστορία που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των κρατών (Landes, 2005, 350). Η τεράστια αύξηση και η ταχύτατη διακίνηση των πληροφοριών δεν είναι επαρκή στοιχεία που να τεκμηριώνουν την ανάδυση της 'κοινωνίας της γνώσης' και την αύξηση των αναγκών για εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Οι πληροφορίες αυτές δεν μπορούν να ενσωματωθούν ως γνώση και δεν είναι εξειδικευμένες επαγγελματικές πληροφορίες που λαμβάνει το άτομο από τη φοίτηση στην Ανώτατη Εκπαίδευση.

Ειδικότερα, οι μελέτες που βασίζονται στις θεωρίες της σύγκρουσης συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι η 'κοινωνία της γνώσης' δεν είναι παρά ένα ιδεολόγημα, το οποίο νομιμοποιεί τις ανισότητες στην Ανώτατη Εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας που οξύνονται, καθώς διευρύνεται το χάσμα μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών. Είναι προβληματικές οι υποθέσεις για το ανθρώπινο κεφάλαιο και την αύξηση των αναγκών για υψηλά εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, με τις οποίες αιτιολογείται η πολιτική για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Ashton & Green, 1996). Αυξάνονται, σε σύγκριση με το παρελθόν, οι απασχολήσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα που απαιτούν εργαζόμενους με αναβαθμισμένες δεξιότητες, παραμένουν όμως λίγες και υπολείπονται της προσφοράς των πτυχιούχων. Αυξάνονται, επίσης, αλλά σε μικρότερο βαθμό από όσο υποστηρίζεται οι θέσεις για τεχνικά, επαγγελματικά και διοικητικά στελέχη, τα οποία εξακολουθούν να αποτελούν μια μειοψηφία στο σύνολο του εργατικού δυναμικού (Brown, Green και Lauder, 2001). Η πλειονότητα των απασχολήσεων απαιτεί χαμηλού επιπέδου δεξιότητες και 'ανταλλάξιμους' εργαζόμενους.

Ορισμένοι μελετητές, όπως οι Aronowitz και De Fazio, υποστηρίζουν μάλιστα ότι στην αγορά εργασίας των τεχνολογικά ανεπτυγμένων οικονομιών διαγράφεται μια τάση πώλωσης των δεξιοτήτων που απαιτούνται από το εργατικό δυναμικό. Οι τεχνολογικές και οι επιστημονικές εξελίξεις μετασηματίζουν τη φύση των επαγγελμάτων και των διοικητικών εργασιών και οδηγούν στη μαζική προλεταριοποίηση και την ανεργία. Μεγαλώνει, επίσης, η ελευθερία των εργοδοτών και ενι-

σχύεται ο έλεγχος των εργαζόμενων. Ένα χαμηλό ποσοστό από αυτούς με υψηλού επιπέδου προσόντα, ανταλλάξιμα στην παγκόσμια αγορά εργασίας μπορεί να αποκομίσει υλικά και συμβολικά οφέλη, να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να απολαμβάνει την αυτοεκπλήρωση μέσω της εργασίας (Aronowitz & De Fazio, 1997).

Από αυτή την άποψη, η πολιτική για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση δεν μπορεί να αποδοθεί στην ανάδυση της 'κοινωνίας της γνώσης' και στις ανάγκες για εργατικό δυναμικό με αναβαθμισμένες δεξιότητες. Οφείλεται σε παράγοντες που σχετίζονται με τις οικονομικές και τις κοινωνικές εξελίξεις και, κυρίως, την αυξανόμενη ζήτηση για τη φοίτηση στην Ανώτατη Εκπαίδευση από όλες τις κοινωνικές τάξεις. Η ζήτηση έχει σχέση με τον πληθωρισμό των πτυχιούχων και την προσπάθεια των αποφοίτων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης να αποκτήσουν πρόσθετα προσόντα για να αποφύγουν τον κίνδυνο της ανεργίας και να βελτιώσουν τις επαγγελματικές τους προοπτικές.

Η αύξηση των εισακτέων και η επέκταση της Ανώτατης Εκπαίδευσης διευρύνουν τη συμμετοχή δε συνεπάγονται όμως τη συνολική αναβάθμιση των δεξιοτήτων. Μεγαλώνουν, αντίθετα, το χάσμα ως προς τις δεξιότητες και συμβάλλουν στην παραγωγή του πλεονάζοντος και απορρυθμισμένου εργατικού δυναμικού. Αυτό συμβαίνει, επειδή η διεύρυνση της συμμετοχής συνοδεύεται από την ενδυνάμωση της εσωτερικής διαφοροποίησης, με συνέπεια να μεγαλώνουν οι διαφορές μεταξύ των ιδρυμάτων στα κριτήρια πρόσβασης, την ποιότητα των σπουδών και την αξία των πτυχίων στην αγορά εργασίας. Οι διαφορές οξύνουν τον ανταγωνισμό για τη πρόσβαση στα έχοντα υψηλή θέση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία που θεωρείται ότι προσφέρουν καλύτερες και ασφαλέστερες επαγγελματικές διαδρομές. Νικητές από τον ανταγωνισμό είναι οι προερχόμενοι από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα που εκπροσωπούνται με υψηλότερα ποσοστά και καταλαμβάνουν στη συνέχεια και τις προνομιούχες θέσεις στην αγορά εργασίας. Συντηρείται, έτσι, η άνιση κατανομή των εργαζομένων που προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις στην ιεραρχία των επαγγελμάτων.

Στην άνιση κατανομή των εργαζομένων συμβάλλει και η αλλαγή των κριτηρίων πρόσληψης στο δημόσιο και κυρίως στον ιδιωτικό τομέα, καθώς το γραφειοκρατικό μοντέλο οργανωτικής απόδοσης αντικαθίσταται από το ευέλικτο (Hesketh, 2000). Δεν αποτιμώνται, δηλαδή, μόνο τα τυπικά προσόντα, αλλά και τα προσωπικά χαρακτηριστικά, οι κοινωνικές δεξιότητες που είναι όμως σε μεγάλο βαθμό ταξικά προσδιορισμένες (Brown & Scase, 1994). Οι προερχόμενοι από τις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, που δε διαθέτουν το υλικό και το πολιτισμικό κεφάλαιο για να καλλιεργήσουν τα χαρακτηριστικά αυτά, ανεξάρτητα από τις πιστοποιημένες δεξιότητες, βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Επειδή μάλιστα η αποτί-

μηση των χαρακτηριστικών δεν μπορεί να είναι αντικειμενική και οξύνεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των πτυχιούχων για την κατάληψη των διαθέσιμων θέσεων, οι διαδικασίες πρόσληψης αναπαράγουν και νομιμοποιούν τις κοινωνικές ανισότητες.

Επιπλέον, η αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού συμβάλλει στον πληθωρισμό των πτυχιούχων και καθιστά την εξεύρεση εργασίας ολοένα και πιο δύσκολη υπόθεση. Ο κίνδυνος της ανεργίας ελλοχεύει για όλους, πλην μιας μειοψηφίας που διαθέτει το οικονομικό, πολιτισμικό και κοινωνικό κεφάλαιο για να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας (Ainley, 1994, 158). Πολλοί πτυχιούχοι αναγκάζονται να απασχοληθούν σε επισφαλείς και χαμηλόμισθες εργασίες για ανταλλάξιμους εργαζόμενους, στις οποίες δεν αξιοποιούν τις δεξιότητές τους που είναι συχνά άσχετες με τη δουλειά τους ή αδιάφορες για τους εργοδότες (Brown, Green και Lauder, 2001, 240). Είναι πρόθυμοι ακόμη και να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες για μόνιμη 'απασχολησιμότητα', που εξαρτώνται από τους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά εργασίας.

Ο πληθωρισμός των πτυχιούχων όμως διευκολύνει τους εργοδότες να αποδεσμευτούν από τις κοινωνικές υποχρεώσεις και τις νομικές δεσμεύσεις για την προστασία των εργαζομένων και να διαχειριστούν με μεγαλύτερη ευχέρεια την πρόσληψη, την απόλυση και την εκμετάλλευσή τους (Carnoy, 2000). Συμβάλλει στη μείωση του κόστους εργασίας που αποτελεί προτεραιότητα των κυβερνήσεων, προκειμένου να προσελκύσουν τις ξένες επενδύσεις και να επιταχύνουν τους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης (Machin, 1999).

Αύξηση των εισακτέων και υποβάθμιση των πτυχίων

Η πολιτική για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση υιοθετείται, όπως αναφέραμε στην εισαγωγή, μετά τη μεταρρύθμιση του 1997 και συνδέεται με την ανάδυση της 'κοινωνίας της γνώσης'. Στο πλαίσιο της καταργείται τυπικά το διπλό δίκτυο της Ανώτερης και Ανώτατης εκπαίδευσης και τα ΤΕΙ ενσωματώνονται στον κορμό της. Προωθείται σε σύντομο διάστημα η επέκτασή της, αφού δημιουργούνται με ταχύτατους ρυθμούς νέα ιδρύματα και τμήματα σε όλη την επικράτεια. Είναι εντυπωσιακή, επίσης, η αύξηση των εισακτέων, η οποία υιοθετείται από τη δεκαετία του 1980, προκαλώντας αμφισβητήσεις και συζητήσεις για τη σημασία και τις συνέπειές της (Νούτσος, 1986). Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι στο διάστημα μιας πενταετίας, από το 1995 έως το 2001, ο αριθμός των εισακτέων σχεδόν διπλασιάζεται, αφού στα ΑΕΙ από τις 24.076 φθάνει στις 40.894, ενώ στα ΤΕΙ από τις 21.590 στις 41.592 αντίστοιχα. Από την περίοδο της μεταπολίτευσης και, πιο συγκεκριμένα, από το 1975, η συνολική αύξηση προσεγγίζει το 410% και είναι 260% για τα ΑΕΙ και 1002% για τα ΤΕΙ.

Η επέκταση της Ανώτατης Εκπαίδευσης και η αύξηση των εισακτέων παρέχουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε μεγαλύτερο αριθμό υποψηφίων, ακόμη και από τα πιο χαμηλά κοινωνικά στρώματα που στο παρελθόν εκπροσωπούσαν με μικρά ποσοστά. Έχουν ως συνέπεια τη διόγκωση του φοιτητικού πληθυσμού σε μια κλίμακα που δεν είχε συμβεί ποτέ στο παρελθόν. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας, από το 1996 έως το 2002 το ποσοστό συμμετοχής της ηλικιακής ομάδας από 18 έως 21 διπλασιάζεται, αφού από το 28,8% φθάνει το 57,9%. Ο θεωρητικός αριθμός των φοιτητών το 1996 υπολογίζεται ότι είναι 179.000 από το σύνολο των 662.000 αυτής της ηλικιακής ομάδας, ενώ το 2002 φθάνει τις 324.000 από το σύνολο των 560.000 αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι οι μισοί και πλέον από τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα θα εισέλθουν στην αγορά εργασίας με πτυχίο Ανώτατης Εκπαίδευσης (Σιάνου-Κύργιου, 2006).

Τα δεδομένα από την ανάλυση της εκπαιδευτικής πολιτικής για τους εισακτέους και την επέκταση της Ανώτατης Εκπαίδευσης παρέχουν ενδείξεις που μας επιτρέπουν να εικασουμε ότι συντελεί στην ενδυνάμωση της εσωτερικής διαφοροποίησης. Η ενδυνάμωση της εσωτερικής διαφοροποίησης μπορεί να εξηγηθεί, αν λάβουμε υπόψη ότι είναι κοινό φαινόμενο που συνοδεύει τη μαζικοποίηση οποιασδήποτε βαθμίδας του εκπαιδευτικού συστήματος, προκειμένου να διαφυλαχθούν τα προνόμια των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων (Bourdieu, 2002, 200). Καθιστά τις πολλαπλές ευκαιρίες πρόσβασης άνισες, με συνέπεια να οξύνεται ο ανταγωνισμός για τη φοίτηση στα ιδρύματα με υψηλή θέση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία. Εφόσον η εισαγωγή στην Ανώτατη Εκπαίδευση εξαρτάται από την επίδοση των υποψηφίων και αυτή βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με την κοινωνική τάξη, οι κοινωνικές ανισότητες δε μειώνονται, αλλά μετατίθενται από την πρόσβαση στην κατανομή. Η κοινωνική σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού μεταξύ των ιδρυμάτων διαφοροποιείται σε μεγαλύτερο βαθμό. Οι προερχόμενοι από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα εκπροσωπούνται με υψηλά ποσοστά στα ιδρύματα με υψηλή ζήτηση και θέση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία και καταλαμβάνουν, στη συνέχεια, τις πιο προνομιούχες θέσεις του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα. Οι προερχόμενοι από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα αναδύονται σε έναν άνισο αγώνα για να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες και να σπάσουν το φαύλο κύκλο του μειονεκτήματος, ο οποίος συχνά καταλήγει στην απόκτηση μιας περιορισμένης επαγγελματικής κατάρτισης που τους προετοιμάζει για επισφαλείς απασχολήσεις. Η άνιση, δηλαδή, εκπροσώπηση των κοινωνικών τάξεων στα ιδρύματα με διαφορετική θέση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία συμβάλλει στη συντήρηση του χάσματος των δεξιοτήτων και την άνιση κατανομή της γνώσης. Η άνιση κατανομή της γνώσης μπορεί να ερμηνευθεί, αν λάβουμε υπόψη ότι είναι βασικός παράγοντας που αναπαράγει τις σχέσεις εξουσίας και καθίσταται ολοένα και πιο σημαντική στη διαμόρ-

φωση των ταξικών σχέσεων και σε κάθε ηγεμονικό σχέδιο των κυβερνήσεων, ενώ, παράλληλα, ορίζεται με όρους οικονομικής αξίας που επικρατούν στην παγκόσμια οικονομία και παραγωγή (Carnoy και Kastells, 2001, 405).

Η επέκταση της Ανώτατης Εκπαίδευσης και η αύξηση των εισακτέων έχουν, επίσης, ως συνέπεια την εντυπωσιακή αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού και, συνακόλουθα, των πτυχιούχων. Τούτο πιστοποιείται από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, τα οποία παρατίθενται στον πίνακα 1 και δείχνουν την εξέλιξη του αριθμού των πτυχιούχων στο διάστημα από το 1998 έως το 2004.

Πίνακας 1: Πτυχιούχοι των ΑΕΙ σε χιλιάδες το Δ' τρίμηνο των ετών από το 1998 έως το 2004

Έτος (Δ' Τρίμηνο)	Πληθυσμός πτυχιούχων Ανωτάτων Σχολών (σε χιλιάδες)
1998	807,9
1999	811,0
2000	837,0
2001	841,7
2002	879,9
2003	894,6
2004	1036,2

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η αύξηση των πτυχιούχων γίνεται μάλιστα με ταχύτατους ρυθμούς, όπως τούτο τεκμηριώνεται από τα δεδομένα στους πίνακες 2 και 3, στους οποίους παρατίθενται οι αριθμοί και τα ποσοστά των πτυχιούχων στο σύνολό τους και κατά φύλο για δύο συνεχόμενα ακαδημαϊκά έτη.

Πίνακας 2: Πτυχιούχοι ακαδημαϊκού έτους 2000-2001 κατά φύλο

Τίτλος σπουδών	α/α			%	
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες
Πτυχίο	22.495	9.081	13.414	40%	60%
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	2.859	1.269	1.590	44%	56%
Διδακτορικό δίπλωμα	875	554	321	63%	37%
Σύνολο	26.229	10.904	15.325	42%	58%

Πίνακας 3: Πτυχιούχοι ακαδημαϊκού έτους 2001-2002 κατά φύλο

Τίτλος σπουδών	α/α			%	
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες
Πτυχίο	24.391	9.922	14.469	41%	59%
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	3.403	1.591	1.812	47%	53%
Διδακτορικό δίπλωμα	1.154	711	443	62%	38%
Σύνολο	28948	12224	16.724	42%	58%

Πηγή: ΥΠΕΠΘ, ΔΙ.Π.Ε.Ε., Τμήμα Ε.Ε. και Στατιστικής

Από τα δεδομένα διαπιστώνουμε ότι σε ένα έτος οι κάτοχοι προπτυχιακών και μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών αυξάνονται κατά 2.719. Πιο συγκεκριμένα, οι πτυχιούχοι αυξάνονται κατά 1.896, οι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης κατά 544 και διδακτορικού διπλώματος κατά 279. Το ακαδημαϊκό έτος 2002 24.391 πτυχιούχοι, 3.403 κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης και 1.154 διδακτορικού διπλώματος εισέρχονται στην αγορά εργασίας και ανταγωνίζονται για την κάλυψη των θέσεων που απαιτούν εργαζόμενους με αναβαθμισμένες δεξιότητες. Διαπιστώνουμε, επίσης, ότι έχει συντελεστεί τεράστια πρόοδος ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στην Ανώτατη Εκπαίδευση, αφού υπερέχουν ποσοτικά των ανδρών στην κατοχή πτυχίων και μεταπτυχιακών διπλωμάτων ειδίκευσης. Οι άνδρες υπερέχουν στην κατοχή διδακτορικού διπλώματος που απαιτεί μεγαλύτερο χρονικό διάστημα ενασχόλησης με την έρευνα και φέρνει τις γυναίκες αντιμέτωπες με δεσμεύσεις και πιέσεις που σχετίζονται με τις πατριαρχικές αντιλήψεις για το συνδυασμό της οικογενειακής ζωής και της επαγγελματικής καριέρας.

Η αύξηση των πτυχιούχων συντελεί στον πληθωρισμό και, συνακόλουθα, στον εκφυλισμό της ανταλλακτικής αξίας και της συμβολικής δύναμης των πτυχίων που οφείλονταν στη σπανιότητά τους (Collins, 1979). Ο πληθωρισμός μεγαλώνει τη ζήτηση για την πρόσβαση στην Ανώτατη Εκπαίδευση και οξύνει τον ανταγωνισμό για τη φοίτηση στα ιδρύματα που θεωρούνται ότι εγγυώνται καλύτερες ακαδημαϊκές και επαγγελματικές προοπτικές. Τούτο βεβαιώνεται από τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής στις πανελλαδικές εξετάσεις, τη μαζική προσφυγή των υποψηφίων στην εξωσχολική υποστήριξη και τις υψηλές βάσεις εισαγωγής σε αυτά. Μεγαλώνει, επίσης, τη ζήτηση για τη φοίτηση στα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών, στα οποία είναι επίσης εντυπωσιακή η αύξηση των φοιτητών.

Καθιστά, ακόμη, δύσκολη την εξεύρεση εργασίας και την αξιοποίηση των δεξιοτήτων που διαθέτουν οι πτυχιούχοι. Τούτο προκύπτει από τα ευρήματα των ερευνών διεθνώς, τα οποία δείχνουν ότι η ζήτηση των πτυχιούχων υπολείπεται της προσφοράς. Η συμφόρηση στην αγορά εργασίας, σε συνδυασμό με τη μόνιμη και δομική ανεργία, οδηγεί μεγάλο αριθμό στην ετεροαπασχόληση ή σε απασχολή-

σεις κατώτερες των προσδοκιών τους (Mason, 2002). Στην Ελλάδα, μια μικρή χώρα με χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και υψηλά ποσοστά συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση, η μετάβαση των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας είναι ακόμη πιο δύσκολη και ένα υψηλό ποσοστό είναι άνεργοι, όπως φαίνεται από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ που παρατίθενται στον πίνακα 4.

Πίνακας 4: Ποσοστιαία κατανομή των ανέργων κατά επίπεδο εκπαίδευσης (Γ' Τρίμηνο 2004-2005).

Επίπεδο εκπαίδευσης	Γ' Τρίμηνο 2004	Γ' Τρίμηνο 2005
Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης	7,2	7,9
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	8,4	7,7
Πτυχίο Ανώτερης Τεχνικ. Επαγγ. Εκπαίδευσης	12,2	12,4
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	11,4	11,1
Απολυτήριο 3-τάξιας Μέσης Εκπαίδευσης	10,3	9,7
Απολυτήριο Δημοτικού	8,0	7,2
Μερικές τάξεις Δημοτικού	5,9	5,3
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	11,6	10,4
Σύνολο	10,1	9,7

Πηγή: ΕΣΥΕ

Από τα στοιχεία διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό της ανεργίας το 2005 φθάνει το 9,7% στο σύνολο του εργατικού δυναμικού. Οι πτυχιούχοι της Ανώτατης Εκπαίδευσης πλήττονται σε μεγάλο βαθμό από την ανεργία, αφού τα αντίστοιχα ποσοστά τείνουν να προσεγγίσουν το μέσο όρο, στην περίπτωση μάλιστα των πτυχιούχων των ΤΕΙ τον υπερβαίνουν. Δεν αποφεύγουν την ανεργία ούτε οι κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών, αφού το ποσοστό αυξάνεται συνεχώς και τα τελευταία έτη φθάνει το 7,9%. Παρέχουν ενδείξεις ότι παρήλθε η λεγόμενη 'χρυσή εποχή', η οποία επέτρεπε την ομαλή και ταχεία μετάβαση από την Ανώτατη Εκπαίδευση στην αγορά εργασίας. Η επαγγελματική αποκατάσταση των πτυχιούχων δεν είναι πλέον ούτε γρήγορη, ούτε απλή. Το πρόβλημα δεν είναι μόνο η ανεργία, αλλά και το είδος της εργασίας που απασχολούνται, από το οποίο εξαρτάται η δυνατότητα να αξιοποιήσουν τις δεξιότητές τους. Πλήθος στοιχείων που δημοσιοποιούνται δείχνουν ότι απασχολούνται σε ποικίλες εργασίες που παρουσιάζουν διαφορές στα προσόντα, τις δεξιότητες και τη γνώση που απαιτούν, τα υλικά και τα συμβολικά οφέλη που προσφέρουν. Ολοένα και περισσότεροι αναγκάζονται, κάτω από το φόβο της ανεργίας, να απασχοληθούν σε εργασίες κατώτερες των προσόντων τους.

Τα στοιχεία αυτά μαρτυρούν ότι δεν υπάρχει έλλειψη, αλλά υπερπροσφορά πτυχιούχων. Δεν πολλαπλασιάζονται, όπως υποστηρίζεται, οι ανάγκες για εργατικό δυναμικό με αναβαθμισμένες δεξιότητες, του οποίου ο ρυθμός αύξησης έχει υπερβεί τα περιορισμένα όρια. Τούτο τεκμηριώνεται και από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, τα οποία παρατίθενται στον πίνακα 5 για την κατανομή του εργατικού δυναμικού κατά επάγγελμα μας και μας οδηγούν σε δύο διαπιστώσεις. Πρώτον, ο αριθμός των απασχολούμενων σε εργασίες που απαιτούν υψηλού επιπέδου δεξιότητες είναι στο σύνολο του εργατικού δυναμικού αναλογικά μικρός. Δεύτερον, η αύξηση των επαγγελματιών που απαιτούν αναβαθμισμένες δεξιότητες στο διάστημα της επταετίας, μεταξύ του 1998 και του 2005, είναι μικρή σε σχέση με την αύξηση των πτυχιούχων.

Πίνακας 5. Απασχολούμενοι άνω των 15 ετών κατά επάγγελμα το α' τρίμηνο του 1998 και του 2005 (σε χιλιάδες)

Επάγγελμα	Α' τρίμηνο 1998	Α' τρίμηνο 2005
Μέλη βουλευομένων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	430,3	449,7
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	478,2	601,7
Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες 262,1 συναφή επαγγέλματα	332,8	
Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	398,1	493,4
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	467,5	596,0
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	715,1	529,8
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	624,1	672,9
Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές	299,6	321,7
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	226,4	264,7
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	43,1	62,4
Σύνολο	3.962,5	4.325,0

Πηγή: ΓΓ.ΕΣΥΕ, Έρευνα εργατικού δυναμικού

Η υπερπροσφορά πτυχιούχων οξύνει τον ανταγωνισμό για την ένταξη στην απορρυθμισμένη αγορά εργασίας που λειτουργεί ως μηχανισμός, ο οποίος κατανέμει άνισα αυτούς που αναζητούν εργασία στην ιεραρχία των επαγγελματιών (Δεδουσόπουλος, 2002,33). Καθιστά πιο δύσκολη την εξασφάλιση απασχόλησης, γιατί δεν εξαρτάται μόνο από τα προσόντα και τις δεξιότητες απαιτούνται για αυτή. Εξαρτάται και από τον αριθμό των εχόντων τα ίδια προσόντα και από τη θέση που κατέχουν στην ιεραρχία αυτών που τη διεκδικούν, όπως και από τη δυνατότητα πρόσβασης σε κοινωνικά δίκτυα που δεν έχει σαφή όρια και επηρεάζεται από τις κοινωνικές ανισότητες. Η ευθύνη, δηλαδή, για την επαγγελματική αποκατάσταση μετατίθεται στο άτομο και συγκαλύπτεται η επίδραση που ασκούν η κοινωνική τάξη και οι επικρατούσες συνθήκες στην εξασφάλιση και το είδος της απασχόλησης. Το πτυχίο απλώς εξασφαλίζει την παραμονή στον ανταγωνισμό για την εξεύρεση εργασίας και καλλιεργεί την προσδοκία ότι μπορεί να εξασφαλίσουν μια μόνιμη θέση στο δημόσιο τομέα. Τούτο επιβεβαιώνεται και από τα δεδομένα πρόσφατης έρευνάς μας σε φοιτητές που βρίσκονται στο τελευταίο εξάμηνο των σπουδών τους. Η πλειονότητά τους επιθυμεί να βρει αμέσως μια οποιαδήποτε απασχόληση και θεωρεί ως ικανοποιητικότερη λύση για την επαγγελματική αποκατάσταση μια θέση δημοσίου υπάλληλου που εξασφαλίζει τη σταθερότητα και το μικροαστικό τρόπο ζωής (Σιάνου-Κύργιου, 2006β).

Η προηγηθείσα ανάλυση μας επιτρέπει να εικασουμε ότι η διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση δε συνεπάγεται τη συνολική αναβάθμιση των δεξιοτήτων του μελλοντικού εργατικού δυναμικού. Οδηγεί μεγάλο μέρος των πτυχιούχων σε επισφαλείς και χαμηλόμισθες εργασίες, στην ετεροαπασχόληση και την ανεργία, αφού το πρόβλημα στην αγορά εργασίας δεν είναι η έλλειψή τους, αλλά η υπερπροσφορά.

Συμπέρασμα

Στη μελέτη αυτή προσπαθήσαμε να δείξουμε ότι δεν ισχύει η υπόθεση, στην οποία βασίζεται η πολιτική για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην Ανώτατη Εκπαίδευση και τη συνδέει με την ανάδυση της 'κοινωνίας της γνώσης'. Η αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού δε συνεπάγεται όμως τη γενική αναβάθμιση των δεξιοτήτων, αφού συνοδεύεται από την ενδυνάμωση της εσωτερικής διαφοροποίησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Συντελεί στην υποβάθμιση των πτυχίων που έχει συνέπειες σε τρία κυρίως επίπεδα.

Πρώτον, καθιστά τη μετάβαση στην αγορά εργασίας πιο δύσκολη, αφού αυξάνεται το ποσοστό των πτυχιούχων που είναι άνεργοι ή απασχολούνται σε εργασίες κατώτερες των προσόντων τους. Το πτυχίο απλώς πολλαπλασιάζει τις πιθα-

νότητες να βρουν εργασία, δεν εγγυάται την άσκηση σταθερών και προνομιούχων απασχολήσεων, όπως στο παρελθόν. Η λογική ότι όσο περισσότερα μαθαίνει κάποιος τόσο περισσότερα κερδίζει στην αγορά εργασίας ισχύει μόνο στην περίπτωση που οι άλλοι δεν κάνουν το ίδιο. Το δυσάρεστο είναι ότι οι πτυχιούχοι από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα προσδοκούν ότι θα αποκομίσουν οφέλη ανάλογα με αυτά του παρελθόντος. Οι προσδοκίες αυτές όμως, που στο παρελθόν ήταν ρεαλιστικές, διαφεύδονται συχνά από τις ετυμηγορίες της εκπαιδευτικής αγοράς ή της αγοράς εργασίας' (Bourdieu, 2002,191).

Δεύτερον, μεταθέτει τον ανταγωνισμό για την απόκτηση πρόσθετων προσόντων στις μεταπτυχιακές σπουδές που καθυστερούν την ένταξη στην αγορά εργασίας και αποτελούν αβέβαιη επένδυση, εκτός από μία μειοψηφία από τα πιο προνομιούχα κοινωνικά στρώματα που προορίζεται για τις επιλεκτικές θέσεις στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Οι περισσότεροι πτυχιούχοι, ειδικά με την περιορισμένη επαγγελματική εκπαίδευση που τους προετοιμάζει για επισφαλείς απασχολήσεις, προσπαθούν να επιβιώσουν εμπορευματοποιώντας και προσαρμόζοντας τις δεξιότητές στις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Το κέρδος από τις σπουδές τους είναι ότι υπερέχουν από αυτούς που η κοινωνική τους προέλευση δεν τους επέτρεψε να αποκτήσουν το πτυχίο.

Τρίτον, συντελεί στην παραγωγή του πλεονάζοντος, ευέλικτου και απορρυθμισμένου εργατικού δυναμικού που μειώνει το κόστος εργασίας. Η μείωση του κόστους εργασίας είναι βασική προτεραιότητα των κρατών, προκειμένου να διαμορφώσουν τις συνθήκες που ευνοούν τη συγκέντρωση κεφαλαίου και την προσέλκυση παραγωγικών επενδύσεων (Σκοπελίτου, 2003, 254) Έχει, επίσης, μεγάλη σημασία, αν λάβουμε υπόψη ότι οξύνονται οι ανισότητες στο εισόδημα μεταξύ των εργαζομένων, εγκαταλείπεται η δέσμευση του κράτους για πλήρη απασχόληση και επικρατεί ο ατομικισμός στην αγορά εργασίας, καθώς συντελείται η μεταμόρφωση του καπιταλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο (Elliot και Atkinson, 1998).

Με τη μελέτη αυτή, επίσης, προσπαθήσαμε να δείξουμε ότι για να ερμηνεύσουμε την πολιτική για τη διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση που συνδέεται με την 'κοινωνία της γνώσης', χρειάζεται να κατανοήσουμε τα επιχειρήματα που προτάσσονται από τη ρητορική για τη νομιμοποίησή της και τις συνέπειες που έχει. Σε κάθε τέτοια απόπειρα οι θεωρίες της σύγκρουσης προσφέρουν χρήσιμα ερμηνευτικά εργαλεία που αποκαλύπτουν ότι τα επιχειρήματα, τα οποία συνδέουν τη διεύρυνση της συμμετοχής με την 'κοινωνία της γνώσης' δίνουν έμφαση στις οικονομικές και παραβλέπουν τις κοινωνικές και τις πολιτισμικές λειτουργίες της Ανώτατης Εκπαίδευσης που καθίστανται πιο σημαντικές, καθώς μεταβάλλεται η σχέση της με το κράτος και την αγορά εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ainley, P. (1994) *Degrees of Difference. Higher Education in the 1990s*, London: Lawrence & Wishart.
- Aronowitz, S. & De Fazio, W. (1997) 'The New Knowledge Work' στο A. H. Halsey, H.
- Lauder, P. Brown and A. Stuart Wells, *Education. Culture, Economy, Society*, London: Oxford University Press, σσ. 193-206.
- Ashton, D. & Green, F. (1996) *Education, Training and Global Economy*, Aldershot: Edward Elgar.
- Brown, P. (2003), «The Opportunity Trap: education and employment in a global economy», *European Educational Research Journal*, Vol. 2, 1, σσ. 141-179.
- Brown, P. Green, A. and Lauder, H. (2001) *High Skills: globalization, competitiveness and skill formation*, Oxford: Oxford University Press.
- Brown, P. & Scase, R. (1994), *Higher Education and Corporate Realities: Class, Culture and the Decline of Graduate Careers*, London: UCL Press.
- Carnoy, M. (2000) *Sustaining the New Economy*, Boston Harvard University Press.
- Carnoy, M.- Kastells, M. (2001) 'Η παγκοσμιοποίηση, η κοινωνία της γνώσης και το κράτος: Ο Πουλαντζάς στα τέλη της χιλιετίας' στο Α. Ρήγος -Κ. Τσουκαλάς (επ.) *Η πολιτική σήμερα. Ο Νίκος Πουλαντζάς και η επικαιρότητα του έργου του*, Αθήνα: Θεμέλιο, σσ. 392-416.
- Castells, M. (1996) *The Rise of Network Society*, Oxford: Blackwell.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2002) *Πολιτική οικονομία της αγοράς εργασίας. Η προσφορά εργασίας. Θεωρίες, πολιτικές και ερμηνευτικές αναζητήσεις*, Αθήνα: Τυπωθήτω, Γιώργος Δαρδανός, τομ. Ι.
- Drucker P. F. (1996) *Μετακαπιταλιστική κοινωνία* (μετ. Δ.Γ.Τσαούσης) Αθήνα: Gutenberg.
- Elliot, L. και Atkinson, D (1998) *The Age of Insecurity*, London: Verso.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, *Εξέλιξη της απασχόλησης*, <http://www.statistics.gr>.
- Hesketh, A. (2000) 'Recruiting an elit? Employers' receptions of graduate employment and training', *Journal of Education and Work*, 13,3, σσ. 245-271.
- Landes S. D., (2005) *Ο πλούτος και η φτώχεια των εθνών. Γιατί μερικά έθνη είναι τόσο πλούσια και μερικά τόσο φτωχά*, Αθήνα: Α.Α.Λιβάνη.
- Mason, G. (2002) 'High skills utilization under mass market higher education:

- graduate employment in service industries in Britain' *Journal of Education and Work*, 15,4, σσ. 427-456.
- Νούτσος Χ. (1986) *Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ράσης, Σπ. Π. (2004) *Τα πανεπιστήμια χθες και σήμερα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σταμάτης, Κ. Μ. (2005) *Η αβέβαιη 'Κοινωνία της γνώσης'* Αθήνα: Σαββάλας.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2006) *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες. Η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2006β) 'Οι φοιτητές και η μετάβαση από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας', στο *Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της Ηπείρου*, Πρακτικά 4ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. (23-26 Σεπτεμβρίου 2004) (υπό δημοσίευση).
- Σκοπελίτου, Θ. (2003) 'Παγκοσμιοποίηση και ευελιξία στην αγορά εργασίας' στο Χ. Κόλλιας, Χ. Ναξάκης, Μ. Χλέτσος (επιμ.) *Μύθοι και πραγματικότητα την εποχή της παγκοσμιοποίησης* Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σσ. 217-270.
- Thompson, P. & Warhurst, C. (eds) (1998) *Workplaces of the Future*, Basingstoke: Macmillan.
- Τσουκαλάς, Κ. (1986) *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στην Μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Wolf, A. (2002) *Does Education Matter? Myths about education and economic growth*, London: Penguin Books.
- ΥΠΕΠΘ, Εξέλιξη ποσοστού συμμετοχής ηλικιών 18-21 ετών στην Α.Ε. (1985 2002). http://www.ypepth.gr/el_ec_page817.htm.